

A fenntarthatóság pedagógiájának megjelenése az idegen nyelvek oktatásában

Farkasné Ökrös Marianna

Eszterházy Károly Főiskola Neveléstudományi Doktori Iskola, Eger

farkasneom@ektf.hu

Magyarországon 2013-ban került bevezetésre az új Nemzeti Alaptanterv, amely 9, egymással egyenrangú, az egész életen át tartó tanuláshoz elengedhetetlen kulcskompetenciát nevesít, mint például a természettudományos és az idegen nyelvi kompetenciák. A NAT a környezettudatos tananyagtartalmak tantárgyközi megjelenítésében látja a hatásos környezeti nevelés megvalósítását, ezért a fenntarthatóságot, a környezettudatosságot mint önálló fejlesztési területet definiálja.

A törvényhozó az idegen nyelvek oktatása kapcsán elvárásként fogalmazza meg, hogy a tanulók legyenek képesek a tantervben szereplő műveltségi területek témáit, problémáit a tanult idegen nyelven is feldolgozni. Jelen tanulmánynak – mely egy több tantárgyra kiterjedő kutatás része –, témája a NAT által kiemelten kezelt környezetpedagógiai célok megvalósulásának előzetes vizsgálata az idegen nyelvek oktatásában. Hipotézisem szerint a fenntarthatóságnak ez a tantárgyközi tantervi szemlélete egyaránt kihívást jelent az idegen nyelvet tanítók és az azt tanulók számára.

Nemzeti Alaptanterv – természettudományos és idegen nyelvi kompetenciák

A gimnáziumi oktatás 9.-12. évfolyamának idegen nyelvi kerettantere is kiemeli annak fontosságát, hogy az idegen nyelv oktatása is olyan ismereteket nyújtson a tanulóknak, amelyeket más tantárgyak keretében is hasznosítani tudnak. Az idegen nyelvek közműveltségi tartalmait a *Közös európai referenciakeret* témakörei fogalmazzák meg, amelyek a konkrét tanórák tartalmát is meghatározzák. Az ajánlott témakörök mellett a kerettanterv a más tantárgyakkal való kapcsolódási pontokat is megadja, jelen esetben a *fenntarthatóság problematikája a Környezetünk témakörben*, jellemzően a földrajz, a biológia tantárgyhoz kapcsolva jelenik meg.

De miért is kell, kellene beilleszteni a nyelvoktatásba a környezeti nevelést? Egyfelől azért, mert a környezettudatos magatartás kialakítása nem kizárólag csak a természettudományok és az azokat tanítók feladata, az tantárgytól független. Másrészt bizonyos tartalmak, mint pl. a környezetvédelem, légszennyezés, a megújuló energiaforrások, közlekedés a nyelvkönyvekben fellelhetők (országismereti információk),

illetve ezek rendszerint nyelvvizsgatémák is. Ebből eredően a fenntarthatóság témaköre nem kikerülhető a nyelvtanárok és tanítványaik számára sem.

Érdekes választ adnak erre a kérdésre Jacobs, G. M. és mtsai (2014), amikor ezt írják: „*Mi úgy vettük észre, hogy a környezeti nevelés segíti a nyelvtanulást. Ezért azt javasoljuk, hogy a környezeti nevelés legyen egy a lehetséges témák közül a nyelvórákon és a nyelvoktatás módszertanilag tegye lehetővé, hogy a diákok képesek legyenek valóban tartalmasan és jelentéstelien használni a nyelvet a környezettel, illetve a környezetvédelemmel kapcsolatban.*” Megítélésük szerint „erős párhuzam vonható a nyelvoktatás és a környezetvédelem jelenlegi trendjei között.” (1. táblázat)

1. táblázat. A nyelvoktatás és a környezeti nevelés trendjei

<i>Új nézetek a környezeti nevelésben és ennek következményei</i>	<i>Új nézetek a nyelvoktatásban és ennek következményei</i>
<i>Nézet: A természetnek joga van ahhoz, hogy az emberektől függetlenül létezzen és működjön. Következmény: A természeti tartalékok és a veszélyeztetett fajok védelme.</i>	<i>Nézet: A diákok aktívan vegyenek részt az órán. A függetlenséget és az önálló munkát támogatni kell. Következmény: Diákközpontú oktatás, a csoportmunka támogatása.</i>
<i>Nézet: Fel kell ismerni és támogatni kell a természetben rejlő változatosságot. Következmény: A biodiverzitás, a biológiai sokféleség védelme.</i>	<i>Nézet: A tanulók is sokfélék, ezt fel kell ismerni és támogatni kell. Következmény: Diákközpontúság, olyan módszerek alkalmazása, amelyek megfelelnek a különböző tanulási stílusoknak.</i>
<i>Nézet: A természet egységes egészként működik legjobban. Következmény: Óvni kell az élet minden formáját.</i>	<i>Nézet: A diákok akkor tanulnak a legjobban, ha az ismereteket egységes egészként kapják. Következmény: Integrált tananyag, téma- vagy tartalomalapú oktatás.</i>
<i>Nézet: Az emberiségnek törődnie kell a termelési folyamatok hosszú távú hatásaival. Következmény: Az alternatív energiaforrások fejlesztése, az anyagok újrahasznosítása, reciklálás, a fogyasztás csökkentése.</i>	<i>Nézet: A tanárok érdekeltek a tanítás folyamatában és hosszútávú hatásaiban. Következmény: A hangsúly arra helyeződik, hogyan lehet megtanulni tanulni, a gondolkodási készségek fejlesztése és a belső motiváció felébresztése.</i>
<i>Nézet: Az ember szeretne a természet részévé válni. Következmény: Növekvő érdeklődés a szabadban zajló tevékenységek iránt.</i>	<i>Nézet: A tanár szeretne a diákok életének részévé válni. Következmény: Növekvő tanári részvétel a diákok tevékenységében, a tanár mintát mutat, hogyan viselkedjenek a tanárok.</i>
<i>Nézet: Az ember számára fontos, hogy ne leigázza a természetet, hanem együttműködjön vele. Következmény: Arra irányuló erőfeszítések, hogy együtt élhessünk a természettel annak leigázása nélkül, és a fogyasztás visszaszorítása a veszélyeztetett fajok védelmében.</i>	<i>Nézet: A diákok számára fontos, hogy ne vetélkedjenek, hanem együttműködjenek egymással. Következmény: kooperatív tanulási technikák és az együttműködés készségének elsajátítása.</i>

Forrás: Jacobs, G. M. és mtsai (2014)

Ami a konkrét tartalmakat és a hazai gyakorlatot illeti, környezettudatos fejezeteket, témaköröket eddig is tartalmaztak az idegen nyelvi érettségi követelmények, azok megjelenése nem új keletű, azonban számos más tantárgy mellett, az élő idegen nyelvek követelményrendszere is átdolgozásra került.

A 2017. január 1-től hatályossá váló érettségi követelmények környezettudatos tananyag tartalmait az *2. táblázat* foglalja össze.

2. táblázat. Környezettudatos tananyag tartalmak az érettségi követelményekben

<i>Témakör</i>	<i>Középszint</i>	<i>Emelt szint</i>
3. Környezetünk		A lakóhely és környéke fejlődésének problémái
	A lakóhely és környéke fejlődésének problémái	A természet és az ember harmóniája
	Növények és állatok a környezetünkben	
	Környezetvédelem a szűkebb környezetünkben: Mit tehetünk környezetünkért vagy a természet megóvásáért?	A környezetvédelem lehetőségei és problémái
	Időjárás	
8. Utazás, turizmus	A közlekedés eszközei, lehetőségei, a tömegközlekedés	A motorizáció hatása a környezetre és a társadalomra
9. Tudomány és technika	Népszerű tudományok, ismeretterjesztés	A tudományos és technikai fejlődés pozitív és negatív hatása a társadalomra, az emberiségre
	A technikai eszközök szerepe a mindennapi életben	

Forrás: Az érettségi vizsga részletes követelményeiről szóló 40/2002. (V. 24.) OM rendelet

Mindezek ismeretében kijelenthetjük tehát, hogy a fenntarthatóság pedagógiája (a környezeti tudatformálás) egyértelműen megjelenik az idegen nyelvek oktatásában.

A fenntarthatóság és a nyelvtanítás integrációja

A hazai idegennyelv-oktatás helyzetéről ad átfogó képet Nikolov és Vígh (2012) tanulmánya. Egy, a nyelvtanárok körében végzett kérdőíves felmérés szerint, az idegen nyelvek oktatásának a legsúlyosabb problémája többek között *a tanulók érdektelensége és a motiváció hiánya*. Az idegennyelv-oktatás eredményességét vizsgáló felmérések ismertetése kapcsán a szerzők megfogalmazzák, hogy a nyelvtanulási motiváció (a tanulási cél) a nyelvtanulás folyamatának és eredményességének meghatározó eleme. A korábbi (2000. évi)

felméréshez képest emelkedett azoknak az aránya, akik sikertelennek érzik magukat a nyelvtanulás terén és legszívesebben befejeznék ilyen jellegű tanulmányaikat.

A két idézett kutatás között (2000, 2005) eltelt idő alatt a 10. évfolyamon 11,5 %-ról 18%-ra növekedett ez az érték. Nem csak Nikolov és Víg (2012) gondolja úgy, hogy a nyelvtanulási motiváció feltétele az eredményes nyelvtanulásnak, hanem maga a kerettanterv is. Saját véleményünk (nyelvtanulási tapasztalatunk) szerint is, *motiváltabbá tehető a tanuló, aminek eredményeként hatékonyabbá válhat a nyelvtanítás (tanulás), ha a tanuló érdeklődési körének megfelelő tananyag tartalmak kerülnek beépítésre a folyamatba.* Ilyen tanulói érdeklődésre számot tartó területek lehetnek akár a fenntarthatósággal kapcsolatos tartalmak is. "Az idegennyelv-tanítás szempontjából egyszerű a témaválasztás, hiszen a nyelvtanításnak nincs meghatározott tartalma, így bármilyen téma szóba jöhet."- olvashatjuk mintegy megerősítésként, Orbán Veronika (2007) tanulmányában, amelyben a szerző a fenntarthatóság pedagógiája és a nyelvtanulás közösen fejleszthető kompetenciaterületeit az alábbiakban határozza meg:

- inter- és intraperszonális kompetenciák, ezen belül:
 - o a kreatív, a kritikus és a rendszerszemléletű gondolkodás,
 - o az autonómia,
 - o az együttműködési és a problémamegoldó-készség fejlesztése
- kommunikatív kompetencia.

A fenntarthatósággal összefüggő tartalmak idegen nyelv oktatásba történő implementálásának egyik jó példája, a nyelvtanulók körében egyre népszerűbbé váló DExam, a Közös Európai Referenciakeret ajánlásait követő egynyelvű angol nyelvvizsga, amely a szükséges általános nyelvtudást a vizsgázók érdeklődésének megfelelő témakörökben méri.

A kutatás eredményei

Kérdőíves felmérést végeztünk idegen nyelvet tanító pedagógusok valamint diákok körében. A környezettudatos tartalmak tankönyvi előfordulásai mellett a válaszolók környezeti témákkal szembeni attitűdjét is vizsgáltuk. A tanulmány megírásáig 122 tanuló és 66 fő pedagógus töltötte ki a kérdőívet. Egyetlen nyelvet tanít 60 fő (91%), kettőt 6 fő. Kizárólag angol nyelvet tanít 49% (N=32). A tanított idegen nyelveket és mintán belüli arányait mutatja a 3. táblázat.

3. táblázat. Tanított idegen nyelvek és arányaik

<i>Idegen nyelv</i>	<i>Nyelvet tanítók az összes mintában</i>
Angol nyelv	58% (N=38)
Német nyelv	33% (N=22)
Francia nyelv	5% (N=3)
Olasz nyelv	5% (N=3)
Spanyol nyelv	3% (N=2)
Orosz nyelv	2% (N=1)
Egyéb nyelv	5% (N=3)

A tanárok által képviselt intézmények típusait a 4. táblázat foglalja össze.

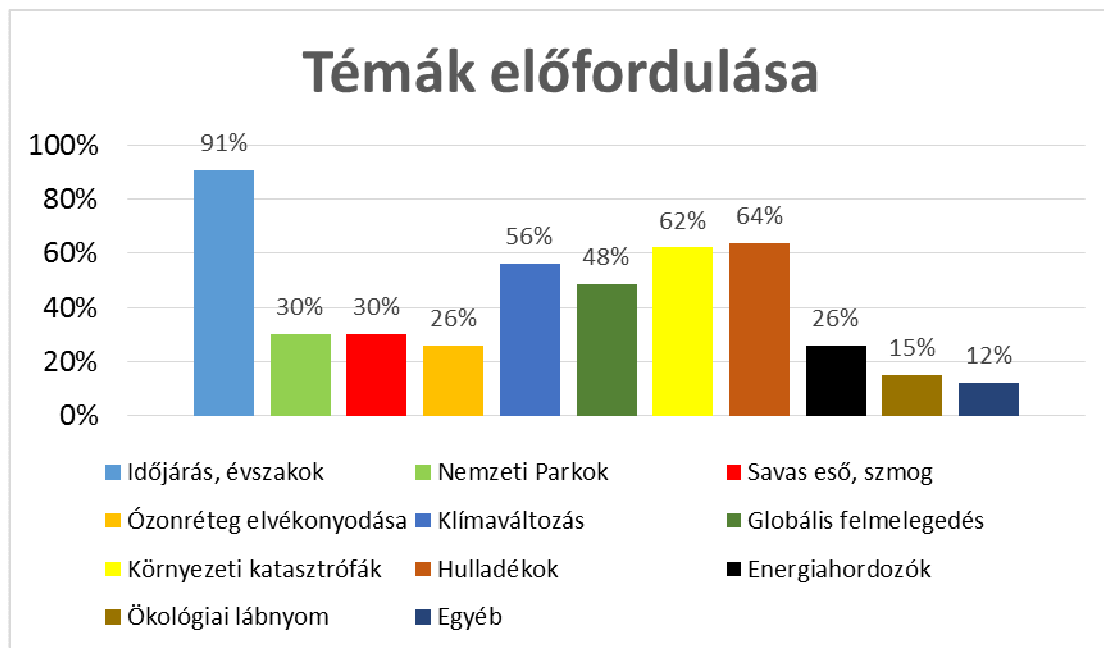
4. táblázat. Iskolatípusok aránya

<i>Iskolatípus (ahol tanít)</i>	<i>Fő (arány az összes mintában)</i>
kizárólag általános iskola	25 fő (38%)
általános iskola + felnőttoktatás	1 fő
általános iskola + gimnázium	2 fő
<i>általános iskola összesen</i>	<i>28 fő (42%)</i>
kizárólag felnőttoktatás (felnőttképzés)	12 fő (18%)
csak szakiskola, szakközépiskola	10 fő (15%)
gimnázium + szakközépiskola	2 fő
kizárólag gimnázium	14 fő (21%)
<i>gimnázium összesen</i>	<i>18 fő (27%)</i>

A fontosabb kérdésekre adott tanári válaszok az alábbiakban összegezhetők:

- „Megjelennek-e a környezettudatos tananyagtartalmak a használatos idegen nyelvi tankönyvekben?": 5 fő válaszolt „nem”-el, az összes minta (N=66) 8%-a.
- környezettudatos tartalom hangsúlya, terjedelme a tankönyvekben: 61% (N=40) megfelelő; 30% kevés; 9 % nem tudja eldönteni.
- A „Milyen környezeti témájú témakörök jelennek meg leginkább a könyvekben?” kérdésre adott válaszokat összegzi a 3. ábra.

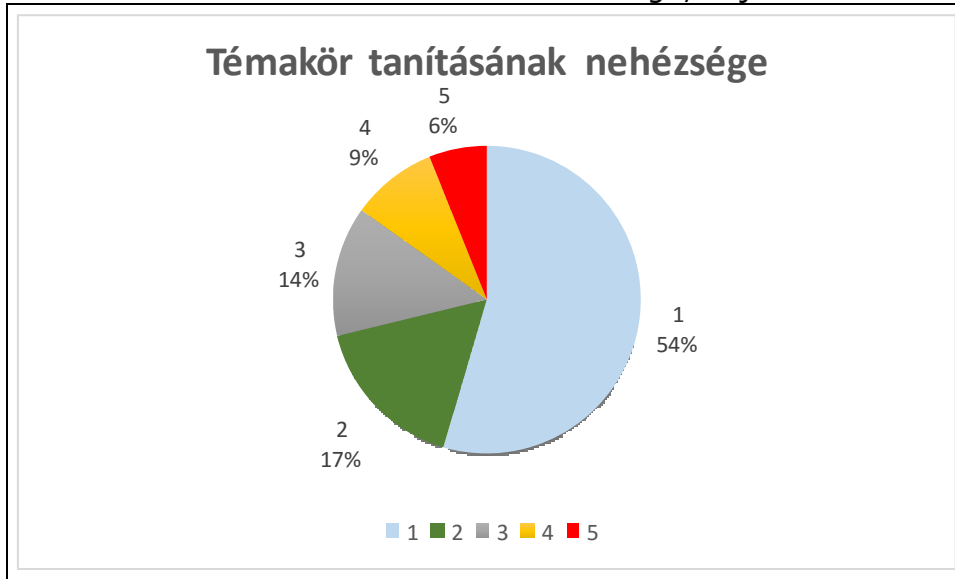
1. ábra. Környezettudatos témák a tankönyvekben a tanárok válasza alapján

A tanárok által használatos tankönyvek a teljesség igénye nélkül: *Traveller, Enterprise, Solutions, Your Exam Success, New English File, Headway, illetve Kon-Takt, Direkt, Start, Ausblick, valamint Giro d'italiano, Progetto Italiano, Sag za sagom, Quartier libre, Slovenská konverzácia, DELE sorozat*, stb. Több pedagógus is említi a „saját forrás”-t, illetve a saját készítésű anyagokat. Egy tanár említi konkrét példát környezettudatos tartalomra: *Hangold magad Angolra I. – Environment, Animal és Hangold Magad Angolra II. – Our surroundings, Fauna*. Általában igaz, hogy a pedagógusok több könyvet is megadnak.

„Okoz-e Önnek nehézséget ezeknek a témáknak idegen nyelven történő tanítása?": az 1-5 skálán, ahol az „1” érték jelenti az „egyáltalán nem okoz gondot” és az „5” érték a „nagy gondot okoz”, az összes válaszadóra nézve az átlag értéke 2,0. Az 1-től 5-ig terjedő válaszok arányát szemlélteti az 1. ábra.

2. ábra. Témakör tanításának nehézsége, teljes mintán

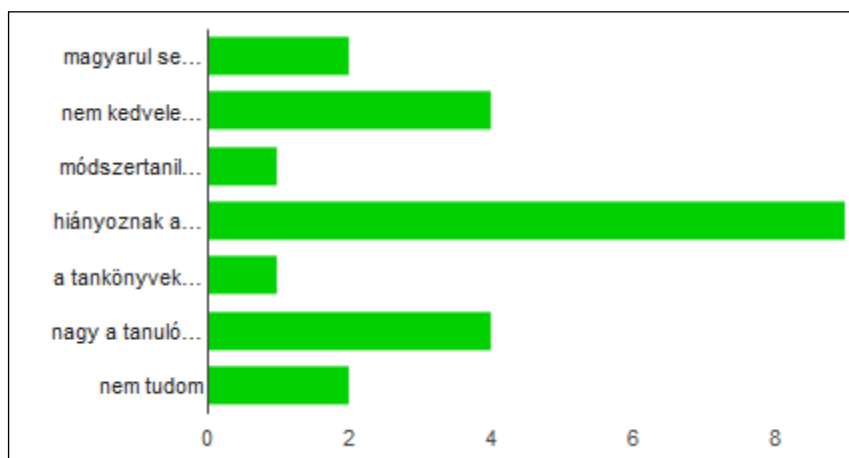

Azoknak az aránya, akiknek gondot okoz a fenntarthatóság témáinak idegen nyelven történő tanítása:

- teljes minta: 46%
- kizárólag általános iskolában tanítók: 48% (N=25)
- kizárólag gimnáziumban tanítók: 64% (N=14)
- kizárólag szakközépiskola, szakiskola: 50% (N=10)
- felnőttoktatásban (felnőttképzésben) tanító: 25% (N=12)
- 5 fő, több iskolatípusban is tanító: 40% (N=2).

„Ha igen, miben látja ennek legfőbb okát?": 23 fő válaszolt. A nehézségek oka többnyire a megfelelő segédletek hiánya, a tanulók téma iránti ellenállása, illetve hogy azt a tanárok sem kedvelik túlságosan. 2 fő magyarul sem érti ezeket a tartalmakat, 1 fő módszertanilag nem érzi magát felkészültnek. Mindhárman általános iskolában tanítanak. (2.ábra)

3. ábra. Tanítási nehézség oka

A pedagógusok (N=66) 35%-a (N=23) szerint a tanulók nem kedvelik a témakört, 11% (N=7) nem tudja ezt eldönteni. Saját bevallása szerint

80% (N=53) kedveli a témakört, 2 főnek (3%) ez a kedvence, 17% (N=11) egyáltalán nem kedveli.

A tanárok egyéb megjegyzései közül az alábbiakat gondoljuk fontosnak megemlíteni:

- Erősebben kell motiválni a diákokat, mert a témát eleinte nem kedvelik, így jó lenne, ha elérhetőek lennének olyan érdekes plusz anyagok, ami ebben segítene.
- Kezdő idegennyelv oktatásban, általános iskolában minimálisan fordul elő a környezeti nevelés, mert se szókinccse, se ismerete nincs a diákoknak, ill. anyanyelven is gondot okozna ebben a témában a megnyilatkozásuk.
- A környezeti témájú tartalmak főleg a középfokú, illetve az azt meghaladó szintű tankönyvekben jelennek meg. Fontos, hogy az idegen nyelvek tanulása során találkoznak a diákok a környezettudatos tartalmakkal, hiszen bizonyos szakközépiskolai képzések esetén más tantárgyak tanulásakor nem találkoznak a témával.
- Nyelvvizsgákon kifejezetten fontos téma, szaknyelvi vizsgákon is és a való életben is.
- Fontosnak tartom, a nyelvtanítás nevelés is egyben.

A kérdőíves felmérésekkel egyidőben alkalmaztuk a személyes interjúk módszerét is. A kutatás kezdete óta viszonylag rövid idő telt el, az információ gyűjtése jelenleg is folyik, az eddigi eredmények részletes kifejtésétől éppen ezért ebben a tanulmányunkban még eltekintünk, de már most körvonalazódni látszik, hogy a nyelvtanárokkal készített interjúk összhangban állnak a kérdőíves felmérés eredményeivel.

Az eddig megkérdezett interjúalanyok jórészt ugyanazokat fogalmazták meg, mint a kérdőívet kitöltők:

- *„Általában nem okoz gondot, de vannak olyan kérdések, amelyekre nem tudom a választ és utána kell néznem.”* (gimnáziumi angoltanár)
- *„Általában nem szeretik a diákok a környezetvédelemmel kapcsolatos témákat, távolabb áll tőlük, mint az egyéb hétköznapiabb témák, kisebb az ehhez kapcsolódó szókinccs.”* (gimnáziumi némettanár)
- *„Nekem nem okoz gondot, de a diákok hamarabb tanulják angolul, mint magyarul.”* (gimnáziumi angol-magyar szakos tanár)

Érdekes összehasonlításokat tehetünk, amennyiben összevetjük ezeket az adatokat a párhuzamos, a tanulók körében is elvégzett felmérés eredményeivel. A 122 tanuló közül egyetlen idegen nyelvet 35, kettőt 84, hármát mindösszesen 3 fő tanul. Angolt 87% (N=106), németet 73% (N=89), franciát 11% (N=13) és 3. nyelvként orosz, illetve egyéb nyelvet 2-2 fő. A kérdésekre adott tanulói válaszok az alábbiakban összegezhetők:

- „*Mennyire jártasak a tanárok a témában?*”: járatosak 74%; kevésbé ismerik ezeket a tartalmakat 25%; egyáltalán nem ismerik 1 fő; „én többet tudok erről magyarul” 1 fő.
- „*Kedvelik-e a tanárok ezt a témakört?*”: 74% nem tudja eldönteni, 20% szerint igen.
- *Tanulók általi kedveltség*: 68% kedveli (N=83). Nem kedveli 27 % (N=33), „kifejezetten utálja” 6 fő (5%).
- „*Okoz-e gondot a témakör idegen nyelven történő tanulása?*”:
 - 14% (N=17) nem okoz gondot,
 - megbirkózik a feladattal 65% (N=79),
 - magyarul tud a témáról beszélni, de idegen nyelven már problémákba ütközik 18% (N=22),
 - magyarul sem tud erről a témáról beszélni 3% (N=4).
- 7.-8. évfolyamos tanulók (N=69): egyáltalán nem okoz gondot a téma 16%-nak, csak idegen nyelven nehéz a téma 14%-nak, magyarul sem tud erről beszélni 3%, a többiek megbirkóznak a feladattal.
- gimnazisták (N=53): nem okoz gondot 11%-nak (N=6), csak idegen nyelven okoz gondot 23% számára és magyarul sem tud környezeti témáról beszélni a tanulók 4%-a, míg 62 % megbirkózik a feladattal.
- A tanulók által megadott tankönyv paletta nem túl széleskörű, angolban jellemzően a *Traveller, Third Edition*, a *Project*, németben a *Kon-Takt*, a *Start Neu* és a *Das neue Deutschmobil* fordul elő. 21 tanuló írja azt, hogy nincs tankönyve, jellemezően a 2. nyelvnél fordul ez elő.

A kérdőív szabadon kifejtendő részében a tanulók többek között a következőket fogalmazták meg:

- Először magyarul kellene ezeket megtanítani.
- Az idegen nyelvekben tanulhatnánk többet és részletesebben róla.
- Angol versenyeken igen sokszor megjelenő témakör volt a környezetvédelem. Valamikor durván a feladatok 80%-a erre épült fel.

Összegzés

Mint láttuk, a környezettudatosság nem választható el a nyelvoktatástól, hiszen azon túl, hogy a nyelvi célok elérése mellett a környezetért felelős tanulói gondolkodás és magatartás kialakítása is feladata a nyelvtanároknak, a fenntarthatóság témái az idegen nyelvi érettségiben éppúgy megtalálhatók, mint a nyelvvizsga követelményekben. Felmérésünk, bár nem reprezentatív és kis mintával dolgozik, mégis alátámasztotta azt az előzetes véleményünket, amely szerint a fenntarthatóság pedagógiája az idegen nyelvek oktatásában is kiforrotlan terület. A kérdőívekre adott válaszok arra engednek következtetni, hogy a

nyelvtanárok és a diákok nagy hányada számára gondot jelent a környezettel, fenntarthatósággal kapcsolatos ismeretek feldolgozása, megértése, nem egy esetben még anyanyelvi szinten is. Az eredmények igazolják magának a kutatási témának a létjogosultságát, ugyanakkor indokolttá teszik a kutatás finomítását, kiterjesztését is, mind a mintavétel, mind pedig az alkalmazott módszerek tekintetében, nem utolsósorban pedig a vázolt problémakör továbbgondolásának fontosságára, a tantárgypedagógiai megoldások keresésének szükségességére figyelmeztetnek.

Irodalomjegyzék

- Jacobs, G. M., Kumarasamy, P. M., Amy, S., & Nopparat, P. (2014). *Zöld angol. Tanári óravázlatok. Környezeti nevelés az angolórán*. Budapest: Akadémiai.
- Magyarország Kormánya (2012). 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. Magyar Közlöny 2012. 66. pp. 10635-10847
- Magyarország Kormánya (2012). Kerettanterv a gimnáziumok 9–12. évfolyama számára (Javítva a 34/2014. (IV. 29.) EMMI rendelet 4. melléklete szerint). A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 3. melléklete. Magyar Közlöny. 2012. 177. pp. 29870-36480.
- Nikolov Mariann, & Vígh Tibor (2012). Az idegen nyelvek tanulásának eredményessége. In Csapó Benő (szerk.), *Mérlegen a magyar iskola* (pp. 241-288). Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Orbán Veronika (2007). Fenntarthatóságra nevelés a nyelvórán. *Új Pedagógiai Szemle*, 57 (10), 24-41.